

Sfidas per oz e damaun

Quant lunsch han noss ideals sa midads?

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

Tge temp è quest nua ch'ina partida politica gronda intimescha ad ina cussegliera federala elegida democraticamain da sa retrair aifer gnanc in'emna? Tge temp è quest nua che lezza magistrata sto desister da far part d'ina festa folcloristica en il center economic dal pajais pervi da smanatschas fitg grevas encunter sia persuna? Quai ha declerà *Christiane Langenberger*, parsura da la «Nova societad helvetica (NSH) / Scuntrada svizra», cun avrir il forum da quella uniun en la Chasa da congress a Bienna. Quels schabetgs nunditgs han confermà a moda spectaculara il tema da l'occorrenza: «Midada da valurs en Svizra; tge sfidas oz e damaun?» L'invit tunava: «En Svizra vivainsa en in mund globalisà ch'influenzescha bleras domenas; l'economia è adina pli entretschada tranter pajais, umans ed instituziuns vegnan adina pli movibels, las culturas adina pli multifaras, e noss mintgadi sa splega cun ina tecnica ordvart sviluppada. Co reagescha noss stadi pitschen cun ses grond bainstar a lezzas midadas (...)? Nossa cultura politica (...) fraina las proceduras da decisiun; (...) è'la adattada per in temp che pretenda adina dapli conclus ed acziuns sveltas?» Il coc da l'arranschament eran ils trais referats da l'antierur derschader federal *Thomas Pfisterer*, da la schurnalista *Joëlle Kunz* e da la sociologa *Ruth Meyer*. Lura han quatter personalitads numnà lur atgnas valurs, ma questa part ha plitost trumpà.

La valur dal dretg

La Quotidiana dals 3 da mars 2008 ha rapportà manidlamain d'in referat da Giusep Nay, antierur president da la Dretgira federala, davart la Svizra sco stadi da dretg. En lez regard stat Pfisterer sin la medema lingia che ses antierur collega da Losanna. En ses referat da Bienna ha'l mussà ch'ins sa arrivar a la medema conclusiun per duas vias differentas. Pfisterer insistescha cun passiu sin la relevanza essenziala dal dretg sco fundament istoric da la libertad individuala e dal bain da la cuminanza. La brev federala che ha fundà la Svizra sa basava sin la tradiziun giuridica da l'Occident. La pasch ed il bainstar che nus

enconuschain oz derivan da la libertad sco bain giuridic, la quala ha era fundà la liberaziun da plis pajais europeics suenter decennis da squitsch sovietic. Ma la midada d'ideals sforza da reveder normas giuridicas; Pfisterer ha menziunà dumondas spinusas sco la protecziun da la gravidanza e l'assistenza al suicid. L'uman vegn sragischà e sbittà enavos sin l'atgna individualitad; documents da dretg taschentan dumondas essenzialas, per exempel l'Europa che n'è gnanca menziunada en nossa constituziun federala. Sco saivs da segirtad vanzan anc adina l'atgna responsabladad, la giustia sociala e la protecziun da la libertad da l'uman cunter tschels e cunter il stadi. Pfisterer ha lur intunà la relevanza dal dretg internaziunal, basa da nossa independenza naziunala. Quest onn ed ils onns vegnents dastgainsa e stuainsa vuschar davart iniziativas federalas populistas che mettan en dumonda la supremazia dal dretg internaziunal. Perquai ha Pfisterer, ensemen cun auters experts da giurisprudenza, fundà l'uniun «Noss dretg» che vul defender l'urden giuridic encunter l'arbitrariadad empè da laschar ch'i tuna.

Viver cun l'istorgia

Joëlle Kunz, schurnalista da «Le Temps» (Genevra) ed autora d'in manual d'istorgia svizra, ha descrit insaquants daletgs e rampigns che spetgan tgi che s'occupa dal passà confederà. In emprim è la conquista bernaisa da Vad 1536, mitigiada da l'istoriografia helvetista tradiziunala; Kunz manegia ch'ins na dastgia betg taschentar la violenza bernaisa da lezza giada e che la citad da l'Aare haja cun intenziun sbassà la relevanza economica da Losanna. Quai dastg'ins dir oz en la citad bernaisa da Bienna. La discussiun davart la segunda guerra mundiala e davart il rapport Bergier ha renovà nossa visiun da quels onns, cumprovond ch'i dettia adina ina dimensiun politica en l'interpretaziun istorica. Oz n'èn las istorgias naziunalas mai pli mo naziunalas; quai ans gida d'ans chapir nus sezs en nossa relaziuns cun tschels. Ins duaja viver cun l'istorgia, ma ina fixaziun memia ferma sin l'agen passà po impedir da far frunt a las sfidas d'oz; uschia en Serbia, nua che las regurdientschas dal 14avel tschientaner balcanic frainan la renconuschientscha da la realitad en Cosova. La referenta manegia ch'i dettia in malessar da l'istorgia naziunala svizra perquai che questa surchargia il preschent.

Suenter la vieuta dals onns settanta

La terza referenta, Ruth Meyer, è professuressa pensiunada da sociologia a l'Universitad da Berna. Ella ha fundà sias externaziuns sin la vieuta dals ideals en l'Occident dals onns settanta dal tschientaner passà. Las parolas da lezza giada avevan num «libertad», «autonomia», «egualitad», «adualitad», «realisaziun da sasez», «pluralissem», «pasch» e «scleriment». Durant ils onns otganta e novanta han ins discutà cun agitaziun davart valurs, lur svilup e lur sguardin. En ils davos onns han retschertgas revelà in maletg da la giuventetgna che dat da patratgar areguard sia ablidad da far frunt a las sfidas d'oz. La referenta ha resumà ils resultats, relevond ina ferma orientaziun vers la famiglia, in basegn da segirtad, pouca prontezza da ristgar, pouca scolaziun civica ed ina predisposiziun ad acceptar utopias. Oz perencunter pretend'ins flexibilitad e spiert avert. Cun questa remartga sceptica ha Ruth Meyer serrà l'emprima part da l'occurrentza. Il public, «surpavlà» cun patratgs e fatgs novs, ha finalmain pudì sa recrear cun ina marena abundanta e barattar impressiuns tranter conumans.

Tge è impurtant oz?

En la segunda part ha **Werner Hadorn**, editur da la gasetta bilingua «Biel – Bienne», supplitgà quatter persunalitads svizras da numnar lur trais valurs principalas. Preditgant **Franz Christ** (Basilea), parsura da la «Solidaritad protestanta svizra», ha respondì cun: «Cretta, speranza ed amur», cuss. naz. **Martine Brunshawig Graf** (Genevra), cun: «Libertad, responsabilitad e respect» en il senn da ses babuns gidieus alsazians, **Jean-Frédéric Jauslin**, schef da l'Uffizi federal da cultura, cun: «Umanissem, creativitat e varietad culturala» e cuss. naz. **Hans Stöckli**, president da la citad da Bienna, cun: «Libertad, egualitad e fraternitad». Tgi che vegn en sia citad po sa persvader ch'i regia là egualitad perfetga tranter ils linguatgs dals dus districts limitrofs, il franzos da Courtelary ed il tudestg da Nidau. Ma ils quatter defensurs da las valurs, sco il rest dal public, eran stanguels suenter ils trais referats pretendius ch'i avevan dudì cun gronda atenziun. Perquai n'èsi betg vegnì a la gronda discussiun al podì ch'ins spetgava. Impressiun ha dentant fatg ina remartga finala dal «bab da la citad», il qual enconuscha a fund ils problems dal pluralissem; Ricardo Lumengo, l'emprim e fin ussa sulet cusseglier naziunal da derivanza africana, stat a Bienna. Stöckli ha menziunà ses dus viadis en l'Egipta; l'emprim ha'l fatg cun 21, il segund l'onn passà. Tar l'emprim notav'ins strusch la religiun da la gliud, tar il segund perencunter eri cler che quella mussava a moda e maniera multifara sia appartegnientscha a l'islam. Stöckli ha pia relevà l'urgenza d'ina discussiun seriusa davart l'integraziun dals muslims en Svizra (bunamain in mez milliun). Quest fervent giavisch saja fatg endament als organs cumpetents da la NSH.